

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено основні напрямки реформи галузі освіти внаслідок дії механізму державного регулювання, проголошені Міністерством освіти і науки України на середньостроковий період. Автором проаналізовано основні тенденції, що склалися в освітньому секторі за останні роки, а саме щодо зміни кількості та складу учнів/студентів у дошкільних, загальноосвітніх, професійних (професійно-технічних) та вищих навчальних закладах, а також ситуацію щодо їх фінансування. Наявні тенденції відображують основні зміни внаслідок державного регулювання системи освіти, що уже виявляються в 2017 році та підкреслюють основні недоліки, на рішення яких мають бути спрямовані подальші кроки уряду.

Ключові слова: державне регулювання, галузь освіти, реформа галузі освіти, дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади, професійні (професійно-технічні) навчальні заклади, вищі навчальні заклади.

Summary. The author of the article research the main directions of the reform in educational sphere as a result of the mechanism of state regulation proclaimed by the Ministry of Education and Science of Ukraine in the medium term. It is analyzed the main tendencies in the educational sector in recent years, namely, the change in the number and composition of students in pre-school, general, professional (vocational) and higher educational institutions, as well as the situation with their financing. The current trends reflect the major changes as a result of the state regulation of the education system, which are already detected in 2017, and highlight the main shortcomings that need to be addressed in the next steps.

Key words: state regulation, education, education reform, pre-school educational institutions, general educational institutions, professional (vocational) educational institutions, higher educational establishments.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-16-22

Постановка проблеми. Українське суспільство знаходиться на межі переходу до нового типу суспільних відносин, що характеризується підвищенням ролі в економіці інформаційних технологій та знань, інноватизацією та значними глобалізаційними процесами, що змінюють умови життя і ціннісні орієнтири людей. Все це вимагає зміни та модернізації існуючої української системи освіти відповідно до нових викликів сьогодення, яка зберегла багато застарілих ознак ще з радянських часів. Питання щодо її реформування піднімалося багато разів як серед наукових представників, так і політичних діячів. Незважаючи на це, рішучі дії з боку Міністерства освіти і науки України (далі — МОН) почалися приблизно в 2016 році і розраховані на середньострокову перспективу, що не дозволяє нам повноцінно оцінити отримані результати за різними напрямками. Але аналіз існуючого стану державного регулювання в галузі освіти та його зміни відповідно до попередніх років є важливим етапом дослідження і дає змогу

сформувати основні напрямки подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу загального стану галузі освіти підіймалося достатньо часто в науковій літературі, чому присвячені роботи Л. Березівської [5], Г. Касьянова [3], групи авторів академії педагогічних наук України на чолі з В. Г. Кременем [4], І. С. Каленюк [10] тощо. У рамках останнього етапу реформування системи освіти працювали А. С. Воронцова [6], В. В. Горак [2], М. В. Красуля [9], Т. В. Матюк [7] та багато інших. Незважаючи на значні напрацювання в зазначеній темі, на нашу думку, в науковій літературі недостатньо висвітленим залишається питання аналізу останніх тенденцій державного регулювання в галузі освіти в контексті сучасної реформи МОН для розуміння змін, що відбуваються.

Метою статті є проведення ґрунтовного аналізу сучасного стану та основних тенденцій державного регулювання галузі освіти в Україні.

© Т. М. Майборода, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Майборода Т. М. Аналіз сучасного стану державного регулювання галузі освіти в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 16–22.

References (APA):

Mayboroda, T. M. (2019). *Analiz suchasnoho stanu derzhavnoho rehulivannia haluzi osvity v Ukraini* [Analysis of the current state regulation at education in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 16–22 (in Ukr.).

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні держава на сьогоднішній день має досить високий ступінь впливу на освітню сферу, що спричинене передусім процесом активного реформування цього сектору. Передбачаються системні зміни в системі освіти строком до 2020 року за чотирма напрямками:

- реформа середньої освіти «Нова українська школа» (далі — НУШ);
- модернізація професійно-технічної освіти;
- забезпечення якості вищої освіти;
- створення нової системи управління та фінансування науки [1].

Отже, було значним чином трансформовано нормативно-правову базу, зокрема в ЗУ «Про освіту» та суміжні з ним акти, розроблено багато методичних та інформаційних матеріалів на рівні МОН про напрямки реформи освітньої системи та основні поняття тощо.

У результаті проведення такої реформи передбачається впровадження нових стандартів

освіти, покращення матеріально-технічної бази навчальних та наукових закладів, запровадження прозорої та достатньої системи фінансування галузі освіти і науки; підвищення престижу науково-педагогічної праці [2].

Детально проаналізувавши основні теоретичні положення, що стосуються галузі освіти, пропонуємо розглянути основні його показники в Україні в динаміці на основі офіційної статистичної інформації.

Розглядаючи пропозицію освітніх послуг, згідно з офіційною статистичною базою, є можливість розглянути лише формальні заклади освіти. Проаналізуємо динаміку зміни кількості основних груп освітніх провайдерів в Україні та місць в них.

На рис. 1 відображена загальна кількість дошкільних навчальних закладів (далі — ДНЗ) та кількість місць в них за 2000–2017 роки.

Хоча мережа дошкільних освітніх провайдерів і не є прямим об'єктом існуючої реформи

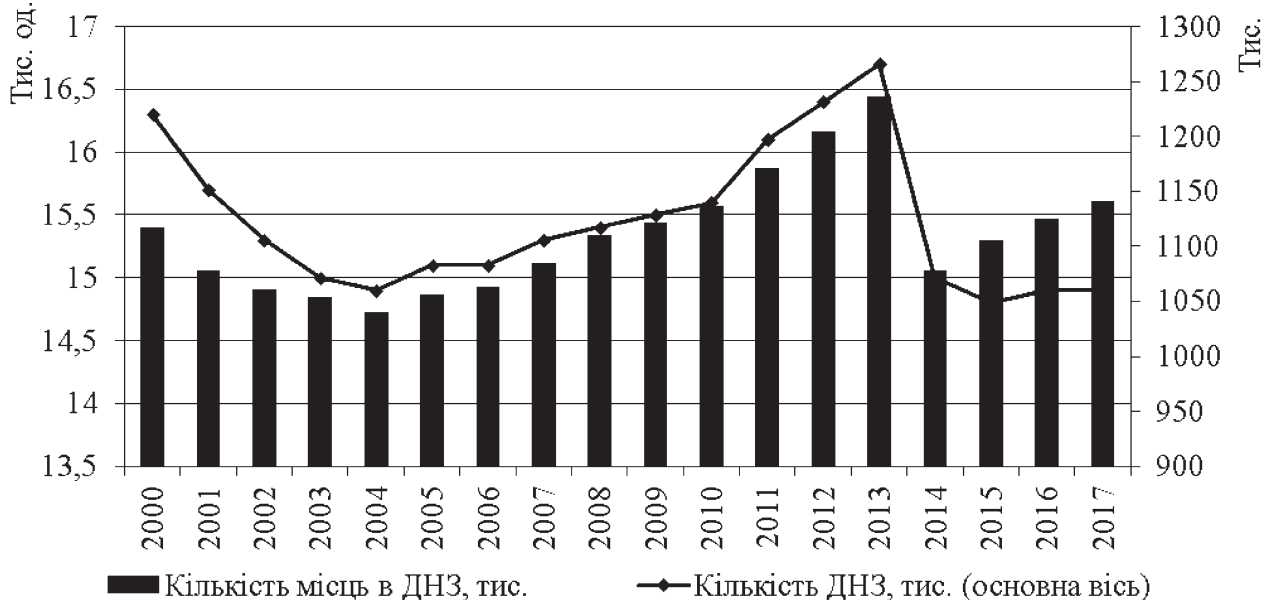

Рис. 1. Динаміка кількості ДНЗ України та наявних в них місць за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

освіти, проте уряд має на меті вирішити існуюче питання перенавантаження таких навчальних закладів шляхом створення додаткових місць. Як бачимо на графіку рис. 1, кількість ДНЗ в Україні за аналізований період поступово зменшувалась: значення за 2017 рік є меншим за 2000 рік на 8,6 %, кількість місць в них залишається приблизно на одному рівні і починаючи з 2014 року рівномірно зростала. Розрив у 2014 році пояснюється виключенням зі статистичних даних тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Станом на 2017 рік кількість дошкільних закладів освіти складала 14,9 тис. одиниць (57 % охоплення), які

розраховані на 1141 тис. місць (на 1,4 % більше за попередній рік).

Щодо загальноосвітніх навчальних закладів освіти (далі — ЗНЗ), динаміка яких наведена на рис. 2, то їх кількість також скорочувалася з 22,2 тис. од. у 2000 році до 16,2 тис. од. у 2017 році (тобто приблизно на 27 %). Скорочення відбувається передусім за рахунок малокомплектних та неконкурентоспроможних одиниць, що, на жаль, часто характерні для сільської місцевості. Причому кількість місць в них зменшилась майже на 42 % і становила 3922 тис. учнів.

Реформування середньої освіти передбачало створення НУШ, що відбулося в рамках пілотного проекту у 2017/2018 н. р. для 100 навчальних

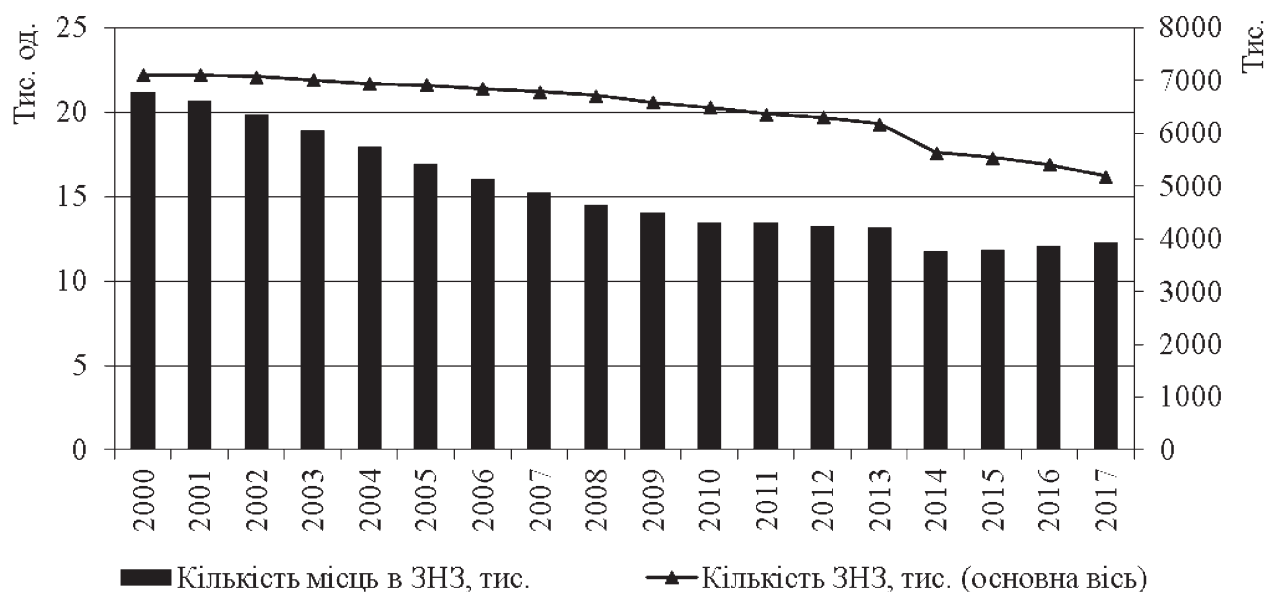

Рис. 2. Динаміка кількості ЗНЗ України та наявних в них місць за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

закладів загальної середньої освіти (відповідно до ЗУ «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів» [8]). У цілому, за результатами опитування ДНУ «Інститут освітньої аналітики» [9], як представники нових ЗНЗ (директори, вчителі), так і батьки зазначають позитивні зрушення в якісному аспекті шкільної освіти.

Окрім цього, в рамках реформи децентралізації відбувається формування опорних шкіл, філій та освітніх округів, що дозволяє підвищити якість освіти в сільській місцевості. У зв'язку з новацією їх введення на сьогоднішній день не існує достатньої статистичної інформації. Так, за даними МОН, станом на 2016 рік налічувалося приблизно 137 опорних шкіл, а у 2018 — 530 опорних шкіл та 986 філій, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) — 224 ОШ і 405 філій відповідно [9].

Наступним рівнем освіти, що також буде реформуватися і є важливою складовою для формування робочих професій в країні, є професійно-технічні навчальні заклади (далі — ПТНЗ). Розглянемо динаміку їх зміни та кількості студентів у них (рис. 3).

Як бачимо, кількість ПТНЗ поступово зменшувалась за аналізований період і станом на 2017 рік складала 756 од., що на 22,1 % менше за відповідне значення 2000 року. Причинами такого скорочення можна вважати зменшення виробничих зв'язків з промисловими підприємствами через проблеми з їх діяльністю у зв'язку з економічною та політичною кризою в країні. Кількість студентів також зменшувалась до рівня 269,4 тис. осіб у 2017 році, що на 48,6 % менше за відповідний рівень 2000 року. Така ситуація пояснюється негативними тенденціями в демографічному та

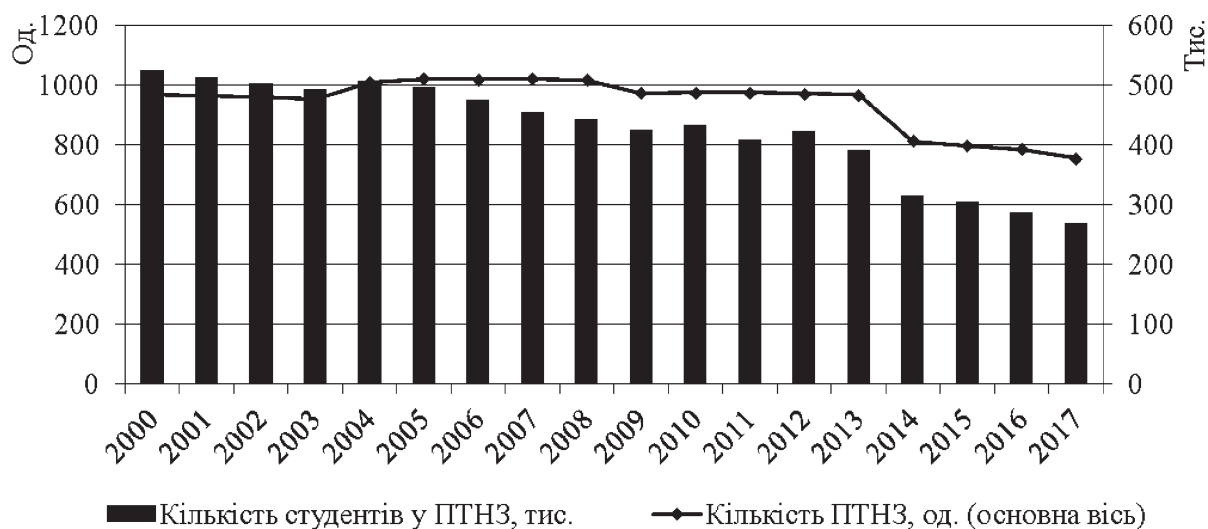

Рис. 3. Динаміка кількості ПТНЗ України та кількості студентів в них за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

міграційному стані населення, зокрема молоді, падінням престижу робітничих професій тощо.

У рамках реформи освіти очікується подальше зменшення кількості ПТНЗ у розрізі малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних [9].

Досліджуючи співвідношення випущених та працевлаштованих студентів ПТНЗ України (рис. 4), бачимо, що в середньому понад 80 % сту-

дентів отримують роботу. Решта, відповідно до статистичних даних, продовжують навчання у інших навчальних закладах (станом на 2016/2017 н.р. — 7,3 %), або залишаються непрацевлаштованими (станом на 2016/2017 н.р. — 10,3 %). Як бачимо, випускники ПТНЗ формують лави зайнятого та безробітного населення на ринку праці.

Наступними важливими елементами системи освіти, що також прямо пов'язані з ринком праці, є вищі навчальні заклади (далі — ВНЗ) різного

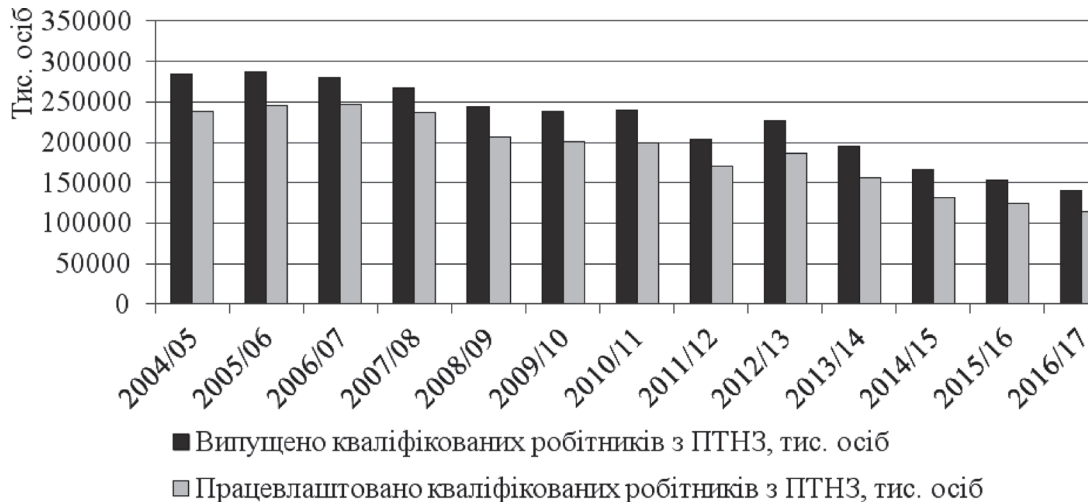

Рис. 4. Динаміка співвідношення випущених та працевлаштованих студентів ПТНЗ України за 2004–2017 рр.

рівня акредитації, динаміка зміни яких в Україні відображена на рис. 5.

Кількість вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації скоротилась на 44,0 % у 2017 році порівняно з 2000, що спричинило і зменшення

кількості місць в них — з 528 тис. осіб до 208,6 тис. осіб. Для ВНЗ III–IV рівнів акредитації також спостерігалось зменшення їх загальної кількості, проте меншими темпами — порівняно з 2000 р. в 2017 р. відбулося скорочення на 8,3 % до рівня 289 установ.

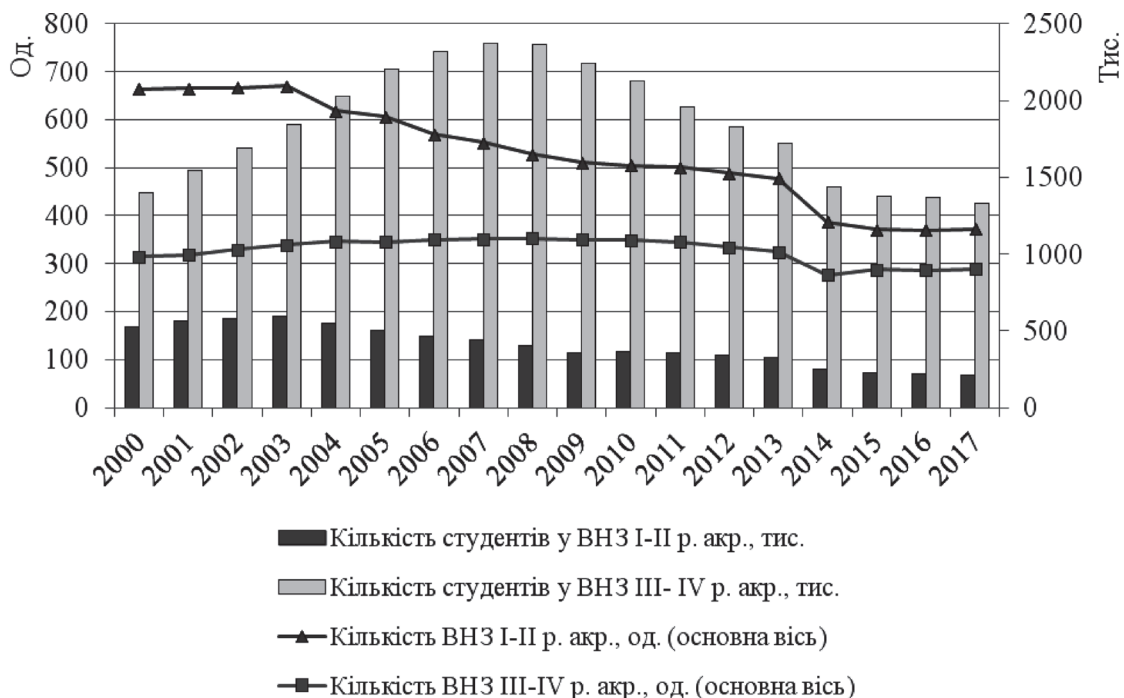

Рис. 5. Динаміка кількості ВНЗ України та кількості студентів в них за 2000–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

Кількість студентів також незначно скоротилась до рівня 1330 тис. осіб у 2017 році (менше на 5,2 % порівняно з 2000 роком). Загалом за обома рівнями спостерігається негативна тенденція до скорочення кількості студентів, що зумовлено передусім демографічною кризою у відповідні роки та підвищенням тенденції навчання закордоном.

Інформація щодо співвідношення випущених фахівців ВНЗ України та випускників, що отримали направлення на роботу, наведена на рис. 6. На жаль, офіційно згрупованих даних щодо кількості працевлаштованих випускників ВНЗ не надано на центральному рівні.

Можна зробити висновок, що частка випускників, що отримали направлення на роботу, поступово скорочується в цілому з 32,6 % у 2005 р. до 13,98 % у 2017 р. Кількість випускників також зменшується, що зумовлено демографічними та міграційними рухами населення. Як свідчить практика, випускникам ВНЗ влаштуватися на роботу за спеціальністю є досить складно, що зумовлено відсутністю практичного досвіду та досить часто низьким відсотком необхідних роботодавцю компетенцій.

Одним із показників державного регулювання тієї чи іншої сфери є фінансове забезпечення освіти, що здійснюється за рахунок бюджетних

Рис. 6. Динаміка співвідношення випущених фахівців ВНЗ України та випускників, що отримали направлення на роботу, за 2005–2017 рр. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

коштів. Відповідно до діючої реформи передбачено збільшення фінансування головних освітніх провайдерів для більш якісного надання освітніх послуг. Пропонуємо простежити динаміку зміни

фінансування різних складових системи освіти (дошкільного, загального середнього, професійно-технічного та вищого рівнів) за 2000–2017 роки по Україні (рис. 7).

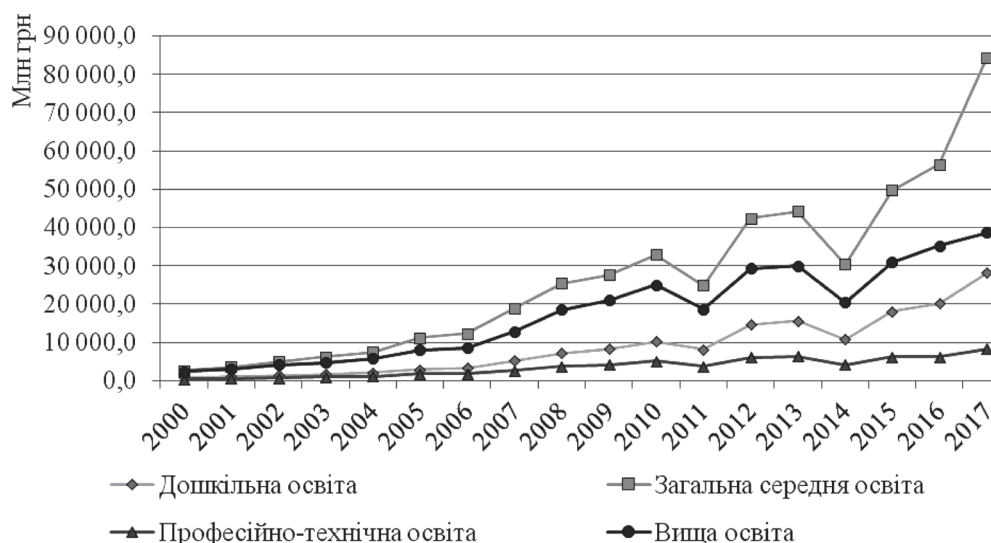

Рис. 7. Динаміка загальних видатків зведеного бюджету України на окремі рівні системи освіти за 2000–2017 рр., млн. грн. (складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України)

Як бачимо, за аналізований період спостерігалось зростання витрат держави на систему освіти з 7 085,5 млн. грн до 177 755,7 млн. грн, тобто більше ніж в 25 разів. У структурі фінансування освіти найбільшу частку займала загальна середня освіта (станом на 2017 рік складала 47,45 % у всіх витратах на освіту, причому ця частка зросла на 3,78 % порівняно з попереднім роком, що зумовлено активним етапом реформування даної сфери). На другому місці знаходиться державне фінансування вищої освіти, частка якої скоротилась на 32,54 % порівняно з рівнем 2000 року. Станом на 2017 рік у структурі всіх витрат на освіту вища освіта складала 21,76 %. Це зумовлено скороченням місць державного замовлення у ВНЗ та впровадженням вимог до залучення додаткових фінансових ресурсів на цьому рівні. У структурі витрат спостерігається зростання частки витрат на дошкільну освіту (показник за 2017 рік збільшився на 4,73 % відповідно до рівня 2000 року). Найменшим фінансування є у галузі професійно-технічної освіти, що складала лише 4,66 % від загальної суми витрат на освіту у 2017 році. Ситуація повинна змінитися в наступних роках, адже передбачено активне реформування та модернізація цього освітнього рівня.

У цілому станом на 2017 рік фінансування системи освіти складало 5,4 % від ВВП країни, що є достатньо хорошим показником (для розвинених країн світу цей показник коливається на рівні 5–6% від ВВП).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід відмітити, що держава грає суттєву роль в процесі функціонування й розвитку вітчизняної системи освіти, що зумовлено передусім специфікою цього виду діяльності та активною фазою його реформування. Проаналізований сучасний стан галузі освіти дозволяє стверджувати про поступове зростання кількості місць в дошкільних навчальних закладах, скорочення кількості загальноосвітніх (передусім малокомплектних та неконкурентоспроможних), професійних (професійно-технічних) та вищих навчальних закладів. Причому кількість студентів у професійній та вищій освіті має тенденцію до скорочення. Щодо аналізу випускників, то для професійної освіти ситуація в цілому є позитивною, адже, за статистичними даними, приблизно 80 % влаштовується на роботу. Відмітимо, що саме в цій сфері на ринку праці існує нестача кваліфікованих працівників. Щодо вищої освіти, то, відповідно до наявної статистичної інформації, кількість випускників, що отримали хоча б направлення на роботу, скоротилась до 14 %. Така ситуація є негативною і свідчить про низький рівень співпраці з роботодавцями та випускниками, поширення явища роботи не за фахом і високий відсоток безробіття серед осіб з вищою освітою.

Література

1. Березівська Л. Реформування шкільної освіти України в умовах державотворення (початок 90-х років XX ст.). *Молодь і ринок*. 2011. № 6. С. 17–21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_6_5.
2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. К., 2009.
3. Воронцова А. С. Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя : дис. ... канд. екон. наук, спец. : 08.00.08 — Гроші, фінанси і кредит. Суми : СумДУ, 2018. 272 с.
4. Горак В. В. Освітня реформа України: сучасний стан та перспективи впровадження. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки*. Вип. III. 2018. С. 2–15. URL : http://lib.iitta.gov.ua/712161/1/Analituchnuu_visnuk_2018-8.pdf.
5. Каленюк І. С. Економіка освіти : навч. посіб. К. : Знання України, 2003. 316 с.
6. Касьянов Г. Освітня система України 1990–2014 : аналітичний огляд / Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти». К., 2015. 52 с.
7. Красуля М. В. Розвиток ринку освітніх послуг в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. О. Ф. Балацького, м. Суми, 6–8 травня 2014 р. : у 2-х т.* Суми, 2014. Т. 2. С. 324–326.
8. Матюк Т. В. Взаємозв'язок освіти і соціально-економічного розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / М-во освіти і науки України, Держ. вищий навч. закл. «Нац. гірн. ун-т». Дніпропетровськ, 2014. 19 с.
9. Місія, функції та стратегія Міністерства освіти і науки України. Київ. URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/proministerstvo/misiya-ta-funkciyi>.
10. Освіта в Україні: базові індикатори : інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. // ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2018. 210 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf>.

References

1. Berezivska, L. (2011). *Reformuvannya shkilnoyi osvity Ukrainy v umovakh derzhavotvorenniya (pochatok 90-kh rokiv XX st.)* [Reform of the school education of Ukraine in the conditions of state formation (early 90's of the twentieth century)]. *Molod i rynek*, 6, 17–21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_6_5 (in Ukr.).
2. Kremen, V. H. (ed.) (2009). *Bila knyha natsionalnoyi osvity Ukrainy* [White Book of National Education of Ukraine], Kyiv (in Ukr.).

3. Vorontsova, A. S. (2018). *Finansove zabezpechennya rozvytku systemy osvity vprodovzh usoho zhyttya* [Financial support for the development of the education system throughout the whole life] (PhD econ. thesis). Sumy (in Ukr.)

4. Horak, V.V. (2018). *Osvitnyareforma Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektyvy vprovadzhennya* [Educational reform of Ukraine: the current state and prospects of implementation]. *Analitichnyy visnyk u sferi osvity y nauky*, VIII, 2–15. Retrieved from http://lib.iitta.gov.ua/712161/1/Analitichnuy_visnyk_2018-8.pdf (in Ukr.)

5. Kalenyuk, I. S. (2003). *Ekonomika osvity* [Economics of Education]. Kyiv, Znannya Ukrainy Publ. (in Ukr.)

6. Kasyanov, H. (2015). *Osvitnya systema Ukrainy 1990–2014* [Educational system of Ukraine 1990–2014]. Kyiv (in Ukr.)

7. Krasulya, M. V. (2014). *Rozvytok rynku osvitnikh posluh v Ukraini* [Development of the educational services market in Ukraine]. International

Scientific and Practical Conference devoted to the memory of prof. O. F. Balatskogo “Economic problems of sustainable development”, vol. 2, 324–326. Sumy (in Ukr.)

8. Matyuk, T. V. (2014). *Vzaiemozviazok osvity i sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva* [Interconnection of education and socio-economic development of the society] (PhD econ. thesis). Dnipropetrovsk (in Ukr.)

9. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018). *Misiya, funktsiyi ta stratehiya Ministerstva osvity i nauky Ukrainy* [Mission, functions and strategy of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/proministerstvo/misiya-ta-funkciyi> (in Ukr.)

10. DNU «Instytut osvitnoyi analityky» (2018). *Osvita v Ukraini: bazovi indykatory* [Education in Ukraine: Basic Indicators]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf> (in Ukr.)